

ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА ЁШЛАР МАЪНАВИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ
АСОСЛАРИ ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБА ТАҲЛИЛИ

Адилова Маржангул Елмуратовна

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети "Инсон ҳуқуқлари,
давлат ҳуқуқи ва бошқарув" кафедраси ўқитувчиси

Даулетбаева Нуржайна Алишер Қизи

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети, Юридика факультети талабаси

Аннотация: Ушбу мақолада глобаллашув шароитида ёшлар маънавиятини юксалтириш ва уларнинг ҳуқуқий дунёқарашини шакллантириш масалалари таҳлил қилинади. Муаллиф ҳуқуқий маънавият тушунчасини шахснинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини англаши, қонунларга ҳурмат руҳида тарбияланиши нуқтаи назаридан ёритиб беради. Мақолада ёшлар онгига таъсир этувчи ички ва ташқи таҳдидлар, жумладан, ҳуқуқий нигилизм, кибермақондаги бузғунчи ғоялар ва диний экстремизм каби омиллар таснифланган. Шунингдек, Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси ва Конституциявий ислохотларнинг ёшлар ҳуқуқий ҳимоясидаги ўрни ҳамда ривожланган давлатлар (Жанубий Корея, Франция, Сингапур) тажрибаси кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: Глобаллашув, ёшлар маънавияти, ҳуқуқий онг, ҳуқуқий нигилизм, мафкуравий иммунитет, кибермақон, миллий қадриятлар, рақамли трансформация, ҳуқуқий маданият.

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы повышения духовности молодежи и формирования их правового мировоззрения в условиях глобализации. Автор раскрывает понятие «правовой духовности» как осознание личностью своих прав и обязанностей, а также воспитание в духе уважения к закону. В статье классифицируются внутренние и внешние угрозы, влияющие на сознание молодежи, включая правовой нигилизм, деструктивные идеи в киберпространстве и религиозный экстремизм. Также рассматривается роль Стратегии развития Нового Узбекистана и конституционных реформ в правовой защите молодежи, изучается опыт развитых стран (Южная Корея, Франция, Сингапур).

Ключевые слова: Глобализация, духовность молодежи, правовое сознание, правовой нигилизм, идеологический иммунитет, киберпространство, национальные ценности, цифровая трансформация, правовая культура.

Annotation: This article analyzes the issues of enhancing youth spirituality and forming their legal worldview in the context of globalization. The author explores the concept of "legal spirituality" as an individual's awareness of their rights and obligations, as well as education in the spirit of respect for the law. The article classifies internal and external threats affecting the minds of young people, including legal nihilism, destructive ideas in cyberspace, and religious extremism. Furthermore, it examines the role of the Development Strategy of New Uzbekistan and constitutional reforms in the legal protection of youth, while also reviewing the experiences of developed nations (South Korea, France, Singapore).

Keywords: Globalization, youth spirituality, legal consciousness, legal nihilism, ideological immunity, cyberspace, national values, digital transformation, legal culture.

Глобаллашув даврида маънавият тушунчаси нафақат ахлоқий меъёрлар балки шахснинг ҳуқуқий дунёқараши ва ижтимоий масъулияти билан ҳам узвий боғлиқдир. Маънавият жамият ҳаётининг жони ва руҳи бўлса унинг ҳуқуқий пойдевори давлат ва инсон ўртасидаги муносабатларни тартибга солувчи асосий мезон ҳисобланади. Ҳуқуқий маънавият деганда шахснинг қонунларга ҳурмат руҳида тарбияланганлиги ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини чуқур англаши ҳамда жамиятда ўрнатилган тартиб қоидаларга ихтиёрий равишда амал қилиши тушунилади. Бу жараёнда "жамиятнинг маънавий соҳаси" ва "инсон маънавий қиёфаси" тушунчаларини мувозанатда сақлаш давлатнинг ҳуқуқий барқарорлигини таъминлайди.

Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясида ёшлар маънавиятини юксалтириш ва уларни рақамли трансформация даври таҳдидларидан ҳимоя қилиш устувор йўналиш этиб белгиланган. Олиб борилган таҳлиллар шуни кўрсатадики ёшлар орасида ҳуқуқий нигилизмнинг кучайиши нафақат миллий хавфсизликка балки жамиятнинг ахлоқий негизларига ҳам таҳдид солади. Ҳозирги кунда ёшлар орасида учраётган девиант хулқ атвор, гиёҳвандлик ва зўравонлик каби иллатлар ҳуқуқий билимларнинг етишмаслиги ва маънавий бўшлиқ натижасида юзага келмоқда.

Ўзбекистонда ёшлар маънавиятининг ҳуқуқий пойдевори янгиланган Конституциямиз ва "Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида"ги қонун билан мустаҳкамланган. Хусусан, Конституциямизнинг 79-моддасига кўра давлат ёшларнинг шахсий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий, экологик ҳуқуқлари ҳимоя қилинишини таъминлайди, уларнинг жамият ва давлат ҳаётида фаол иштирок этишини рағбатлантиради.

Давлат ёшларнинг интеллектуал, ижодий, жисмоний ва ахлоқий жиҳатдан шаклланиши ҳамда ривожланиши учун, уларнинг таълим олишга, соғлиғини сақлашга, уй-жойга, ишга жойлашишга, бандлик ва дам олишга бўлган ҳуқуқларини амалга ошириш учун шарт-шароитлар яратади.

Ўзбекистон Республикасининг "Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида"ги 14.06.2014 йили қабул қилинган қонуннинг 5-моддасида ёшларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти даражасини юксалтириш давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бири сифатида белгиланган.

Ўзбекистон Республикасининг "Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида"ги 08.09.2017 йили қабул қилинган қонуни глобаллашув шароитида ёшлар маънавиятини ташқи ахборот хуружларидан ҳимоя қилишнинг муҳим воситасидир.

Глобаллашув шароитида ёшлар маънавиятига таҳдид солувчи омилларни икки гуруҳга ажратиш мумкин:

Ички омиллар: Ҳуқуқий саводхонликнинг етарли эмаслиги, маънавий бўшлиқ.

Ташқи омиллар: Кибермақондаги бузғунчи ғоялар, диний экстремизм ва ахлоқсизликни тарғиб қилувчи контентлар.

Глобаллашув шароитида ёшлар маънавиятига таҳдид солувчи омилларни ички ва ташқи гуруҳларга ажратишда уларнинг нафақат келиб чиқиши, балки ёшлар онгига таъсир қилиш механизми ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Ички омиллар — бу ёшларнинг тарбияси, билими ва ижтимоийлашув жараёнидаги камчиликлар натижасида юзага келадиган заиф нуқталардир.

Ҳуқуқий саводхонликнинг етарли эмаслиги: Бу фақат қонунларни билмаслик эмас, балки ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини англаб етмасликдир. Ҳуқуқий онги паст ёшлар виртуал оламда

фирибгарлик, кибержиноят ёки диний экстремистик тарғиботларга алданиб қолишга мойил бўладилар. Улар қонунга зид хатти-ҳаракатларнинг ҳуқуқий оқибатларини тасаввур қила олмайдилар.

Маънавий ва мафкуравий бўшлиқ: Агар ёш авлод қалбида миллий ғоя, Ватанга муҳаббат ва тарихий хотира каби туйғулар мустаҳкам бўлмаса, у ерда "бўшлиқ" пайдо бўлади. Мафкурада ва маънавиятда "вакуум" (бўшлиқ) бўлмайди — сиз эгалламаган жойни албатта бегона ғоялар эгаллайди.

Критик фикрлашнинг пастлиги: Ахборот оқимини саралай олмаслик, ҳар қандай жозибадор кўринган контентга ишонтиш — ички маънавий ҳимоянинг йўқлигидан далолат беради.

Ташқи омиллар — бу маълум бир марказлар томонидан бошқариладиган ёки табиий равишда глобал тармоқ орқали кириб келувчи маданий ва ғоявий таъсирлардир.

Кибермакондаги бузғунчи ғоялар: Бунга "оммавий маданият" никоби остидаги индивидуаллик (фақат ўзини ўйлаш), истеъмолчилик кайфиятини сингдириш киради. Ёшларда меҳнат қилмасдан бойиш, енгил-елпи ҳаётга интилиш каби туйғуларни уйғотиш орқали уларнинг қадриятлари емирилади.

Диний экстремизм ва радикализм: Глобаллашув шароитида диний ниқоб остидаги оқимлар ижтимоий тармоқлардан (Telegram, YouTube, TikTok) фаол фойдаланмоқда. Улар ёшларнинг хиссиётларини, адолатга интилишини суиистеъмол қилиб, уларни жамиятга қарши қўйишга ҳаракат қилади. Бу ерда "рақамли даъват" усули энг хавфли ташқи омилдир.

Ахлоқсизлик ва бегона қадриятлар тарғиботи: Визуал контентлар орқали миллий менталитетимизга мутлақо зид бўлган ҳаёт тарзи, оила муқаддаслигига путур етказувчи ғоялар ва ахлоқий бузуқликнинг норма сифатида тақдим этилиши. Бу ёшларнинг эстетик дидини бузади ва уларни миллий илдизлардан узади.

Ички ва ташқи омиллар бир-бири билан чамбарчас боғлиқ. Ташқи омил (масалан, бузғунчи контент) фақатгина ички омил (маънавий бўшлиқ ва ҳуқуқий саводсизлик) мавжуд бўлган жойда ўз таъсирини кўрсата олади.

Ёшлар маънавиятини ҳуқуқий ҳимоя қилишда жаҳон тажрибаси турли моделларга эга:

Жанубий Корея тажрибаси: "Рақамли одобнома" (Digital Citizenship) давлат дастури даражасида ўқитилади. Ёшларнинг интернетдаги хулқ-атвори ҳуқуқий ва ахлоқий нормалар билан қатъий мувофиқлаштирилган.

Франция ва Германия: Ёшларни ахборот хуружларидан ҳимоя қилиш мақсадида "Ахборот манипуляциясига қарши курашиш тўғрисида"ги қонунлар ишлайди. Бунда сохта хабарлар (fake news) ва маънавиятга зид контентлар учун платформа операторларига катта жарималар белгиланган.

Сингапур модели: Ёшларда миллий ўзликни англаш ва турли маданиятларга нисбатан бағрикенгликни шакллантириш "Маънавий таълим" (Character and Citizenship Education) предмети орқали ҳуқуқий мажбурият сифатида киритилган.

АҚШ: Ёшлар ўртасида ҳуқуқий онгни оширишда "Street Law" каби амалий лойиҳалар қўлланилади. Бунда ёшлар реал ҳуқуқий вазиятларда қандай қарор қабул қилиш кераклигини ўрганадилар.

Япония ва Жанубий Корея: Ушбу давлатларда ҳуқуқий маънавият миллий анъаналар ва этика билан чамбарчас боғлиқ. Рақамли маданият ва интернет этикаси бўйича махсус қонунчилик базаси ёшларни виртуал таҳдидлардан ҳимоя қилишга хизмат қилади.

Глобаллашув шароитида ёшлар маънавиятини ҳуқуқий таъминлашни такомиллаштириш учун қуйидагилар таклиф этилади:

Биринчидан, виртуал оламда ёшларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини, ахлоқий чегараларини белгиловчи тавсиявий ва ҳуқуқий нормалар тўпламини яратиш.

Иккинчидан, таълим тизимининг барча босқичларида ёшларни ахборотни саралашга ўргатувчи компетенцияларни мажбурий давлат таълим стандартларига киритиш.

Учинчидан, Марказий Осиё минтақасида ёшлар маънавиятига таҳдид солувчи кибер-хужумларга қарши ягона "Миллий кадриятлар хавфсизлиги" платформасини яратиш.

Глобаллашув жараёнлари шиддатли тус олган ҳозирги шароитда ёшларнинг ҳуқуқий маънавиятини юксалтириш нафақат давлатнинг, балки бутун жамиятнинг энг устувор вазифасига айланмоқда. Олиб борилган таҳлиллар шуни кўрсатадики, ёшлар ўртасида ҳуқуқий нигилизм ва маънавий бўшлиққа йўл қўймаслик учун ҳуқуқий тарбияни миллий кадриятлар ва замонавий ахборот технологиялари билан уйғун ҳолда олиб бориш ҳаётий заруратдир.

Хулоса қилиб айтганда, глобаллашув даврида ёшлар маънавиятини ҳимоя қилиш фақат чекловлар билан эмас, балки уларда кучли ҳуқуқий ва мафкуравий иммунитетни шакллантириш орқали самарали бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2023 й.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги 14.09.2016 йилдаги ЎРҚ-406 сонли Қонуни.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги 08.09.2017 йилдаги ЎРҚ-444 сонли Қонуни.
4. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: “O’zbekiston”, 2021. – 464 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-жилд. – Тошкент: “O’zbekiston”, 2020.
6. Абдуллаева М. ва бошқалар. Глобаллашув ва маънавий-ҳуқуқий тарбия. – Тошкент: “Адолат”, 2019.
7. Отамуратов С. Глобаллашув: миллат ва маънавият. – Тошкент: “Маънавият”, 2015.
8. Digital Citizenship Education Handbook. – Council of Europe Publishing, 2019.
9. Lee K. Y. From Third World to First: The Singapore Story: 1965-2000. – HarperCollins, 2000.